

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES

Lecturer, Candidate for Ph D Camelia Nicoleta OLTEANU
Faculty of Juridical and Administrative Sciences Spiru Haret Braşov, România
olteanucami@yahoo.com

ABSTRACT

THE CONSTITUTIONAL NORMS ASSIGN CLEAR LIMITS IN INSTITUTING THE POWER AS WELL AS THE WAYS IT CAN BE EXERCISED AND ALSO CONCERNING THE BODIES THAT GAIN THE RIGHT TO EXERCISE THIS POWER FROM THE CITIZENS. EXERCISING THE STATE POWER IS NONETHELESS LIMITED BECAUSE OF RECOGNIZING THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE CITIZENS, REPRESENTING AT THE SAME TIME SUBSTANTIATION AND GOAL. MANY OF THE LAW INSTITUTIONS, THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLES COORDINATING ANY JURIDICAL SYSTEM HAVE A GENERAL DEGREE. CONSTITUTIONAL LEGALITY SUPPOSES ALSO THE SUPREMACY OF CONSTITUTIONAL LAW IN COMPARISON WITH ANY OTHER JURIDICAL NORM.

KEY WORDS: CONSTITUTIONAL LAW, PRINCIPLES, LEGALITY, SEPARATION OF POWERS

1. ASPECTE INTRODUCATIVE

În literatura de specialitate⁹² a fost identificat un număr relativ mare de principii constituționale: principiul puterii suverane a poporului; principiile exercitării puterii (principiul democrației reprezentative și principiul democrației semidirecte); principiul separației puterilor; principiul pluralismului; principiul legalității; principiul supremației Constituției; principiul egalității în drepturi și îndatoriri a tuturor cetățenilor, fără nicio discriminare; principiul apărării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor; principiul autonomiei locale și al deconcentrării și descentralizării serviciilor publice; principii ale activității judecătorești.

Constituția României recunoaște, la art. 1, principiul legalității, principiul democrației, al separației puterilor în stat. Același articol recunoaște ca valori supreme: demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, precum și libera dezvoltare a personalității umane.

În doctrină⁹³ s-a arătat că principiul statului de drept presupune unele exigențe majore, care ar fi: desfășurarea activităților etatice cu stricta respectare a legilor; consacrarea și garantarea

⁹² Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura All Beck, București, 2008, p. 624-629

⁹³ Genoveva Vrabie, *Exigențe ale principiului statului de drept și reflectarea lor în activitatea autorităților publice din România post-decembristă*, În *Justiție, stat de drept și cultură juridică*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, pp. 17-18

efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale; organizarea autorităților publice potrivit principiului separării și colaborării puterilor; armonizarea activităților statului cu cele ale Uniunii Europene.

2. SUPREMAȚIA CONSTITUȚIONALĂ

Constituția ocupă un loc central, în cadrul oricărui sistem juridic modern, poziție ce asigură stabilitatea și, în același timp, ierarhizarea principalelor valori ce sunt protejate și promovate prin acel sistem juridic. Constituția apare inevitabil într-o formă normativă. În consecință, existența Constituției și aplicarea prevederilor sale nu ar fi posibile fără respectarea principiului legalității. Altfel spus, Constituția trebuie să se conformeze principiului legalității. În același timp însă, principiul legalității este recunoscut la nivel constituțional și astfel capătă formă, capătă expresie⁹⁴. Așa cum s-a arătat în doctrină⁹⁵, există o „impregnare” a normelor constituționale în ordinea juridică, care se manifestă profund în dreptul penal, dreptul muncii și, la nivel general, în dreptul procesual civil și în dreptul comercial.

Normele constituționale au un grad mare de generalitate și de diversitate, întrucât reglementează domenii ale administrativului, ale politicului, precum și elemente de drept procesual. În doctrină⁹⁶ s-a arătat că: „normele constituționale, pe lângă unele prevederi care reglementează nemijlocit relații sociale, au și prevederi care conțin formularea unor principii, consfințesc bazele puterii, definesc unele instituții”. Specific dreptului constituțional este și faptul că sancțiunile pentru nerespectarea normelor constituționale sunt unele specifice (declararea ca neconstituțional a unui act normativ, revocarea unui organ statal etc.).

Specifică normelor constituționale este supremația acestora față de orice alte reguli de drept, cu excepția tratatelor și pactelor internaționale cu privire la drepturile omului. Supremația Constituției este, în fapt, o expresie atât a importanței normelor constituționale, cât și a suveranității. În ceea ce privește suveranitatea, modul de reglementare și terminologia folosită diferă de la un stat la altul, reflectând o nuanță în poziția pe care o adoptă statul respectiv în problema limitării suveranității. Vom întâlni, astfel, sintagmele „transfer de drepturi de suveranitate (Constituția Germaniei), „delegare de atribuții de suveranitate” (Constituția Danemarcei), „transferul competențelor” (Constituția Franței) etc. Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa, semnat în 2004 (respins însă 2005, prin referendum, în Franța și Olanda) prevede la art. I.3, pct. 5 că „*Uniunea își urmărește obiectivele prin mijloace corespunzătoare, în funcție de competențele care îi sunt atribuite prin Constituție*”. La art. I.11, pct. 1 se prevede că „*Principiul atribuirii reglementează delimitarea competențelor Uniunii. Principiile subsidiarității și proporționalității reglementează exercitarea acestor competențe*”; prevederea este reluată și de art. 5 al Tratatului privind Uniunea Europeană. Prin urmare, statele înstrăinează către Uniune numai exercitarea unor competențe, iar nu suveranitatea, poporul unui stat rămânând în continuare suveranul, care înțelege să își delege această putere statului, care o exercită prin organele sale.

⁹⁴ Art. 1 pct. 5 din Constituția României prevede că: „În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie”.

⁹⁵ François Terré, *Introduction générale au droit*, Ed. Dalloz, Paris, 2003, pp. 206-207

⁹⁶ Ioan Muraru, Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 37

Suveranitatea presupune două aspecte bine cunoscute în dreptul clasic: independența și supremația. Supremația constă în faptul că statul, având cele trei elemente definitorii (teritoriul, populație, putere politică suverană), este cea mai puternică dintre colectivitățile locale pe care le include și dintre toate subiectele de drept existente în interiorul său. Supremația constituției decurge din caracterul normelor acesteia, precum și din procedura solemnă pentru adoptarea ei⁹⁷.

Prin urmare, rațiunile pentru care legea constituțională are întâietate, nu sunt doar de natură juridică, ci și politică. Principiul supremației legii s-a impus ca un principiu fundamental, cu o dinamică proprie, determinată de transformările și cerințele sociale din care a rezultat⁹⁸. Existența unui cod de legi cu valoare constituțională constituie o condiție esențială pentru funcționarea statului democratic, pentru rezolvarea conflictelor de legi și mai ales pentru limitarea puterii. Poziția privilegiată pe care o ocupă constituția se justifică, în afară de aspectele la care ne-am referit deja, și printr-o necesitate practică, deoarece orice sistem juridic are nevoie de o lege cu forță juridică supremă, care să protejeze un număr minim de valori esențiale, să asigure o organizare solidă a principalelor instituții statale și o limitare clară a puterilor. Funcțiile pe care este chemată să le îndeplinească o constituție justifică supremația constituțională. De asemenea, supremația constituțională se justifică și prin faptul că ea este sediul drepturilor și libertăților cetățenești.

Supremația Constituției face necesară existența unui control al conformității legilor cu aceasta, atât anterior promulgării legilor, cât și un control posterior. Controlul constituționalității legilor reprezintă ansamblul dispozițiilor normative care reglementează activitatea de verificare a conformității actelor normative cu dispozițiile constituției⁹⁹. Neconstituționalitatea legii poate fi pronunțată ca urmare a procedurii excepției de neconstituționalitate, ce poate fi ridicată în fața instanței de judecată. Controlul constituționalității unei legi nu se realizează însă exclusiv pe această cale, ci și prin controlul politic și prin reacția pe care o are opinia publică față de o normă juridică.

Procedurile de modificare a unei Constituții nu sunt numai greoaie, ci și limitate, în sensul că există anumite îngrădiri în libertatea de a edicta noi dispoziții constituționale¹⁰⁰. Chiar dacă o constituție are întâietate în fața altor norme juridice și dacă procedurile de modificare a legii fundamentale sunt foarte greoaie, aceasta nu înseamnă că ea trebuie să rămână veșnic neschimbată; ca orice altă lege, constituția trebuie să țină pasul cu schimbările ce se petrec în viața politică, socială, economică, culturală etc. a unei țări și prin urmare poate fi necesară modificarea ei. Așa cum s-a arătat în doctrină, „*prevederile constituționale pot deveni o frână în dezvoltarea societății la al cărei progres trebuie să concure*”¹⁰¹.

⁹⁷ Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 84

⁹⁸ Ioan Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Ed. Actami, București, 1995, p. 171

⁹⁹ Mircea Lepădătescu, *Teoria generală a controlului constituționalității legilor*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 9

¹⁰⁰ Alexandru F. Măgureanu, *Principiile ramurilor de drept*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 7

¹⁰¹ Gheorghe Uglean, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Fundației România de Măine, 2007, p. 111

3. RECUNOAȘTEREA DREPTURILOR FUNDAMENTALE LA NIVEL CONSTITUȚIONAL

Constituția asigură garantarea drepturilor fundamentale în primul rând, așa cum am arătat deja, prin limitarea puterii. De asemenea, recunoașterea la nivel constituțional a drepturilor fundamentale este o condiție fundamentală pentru o garantare efectivă a acestora. Garantarea presupune pe de o parte neimplicarea statală, abținerea de la unele acțiuni (în cazul libertăților fundamentale) și pe de altă parte o garantare efectivă, o implicare (în cazul drepturilor fundamentale).

Articolul 2 al Tratatului privind U.E. prevede că „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților”. În Constituția României, drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale sunt prevăzute la Titlul II. Conform art. 20, alin. (1), „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte”. Prin alin. (2) al aceluiași articol, este instituită o excepție de la principiul supremației constituționale care nu va subzista atunci când există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

În doctrina de specialitate¹⁰² a fost sesizată o dublă accepțiune a noțiunii de „drepturi ale omului”. Astfel, pe lângă accepțiunea de drepturi subiective (prerogative ale unui anumit titular), a fost definită și cea de drept obiectiv al drepturilor omului, ca totalitate a instrumentelor naționale ce consacră și protejează astfel de drepturi, precum și mecanismele instituționale de garantare a respectării lor. Garantarea drepturilor omului presupune, pe de o parte, neimplicarea statului (așa-numitele drepturi negative sau, mai corect, libertățile), iar pe de alta, rolul activ al statului de a asigura oricărui individ respectarea nevoilor, prerogativelor esențiale (drepturile pozitive).

Articolul 28 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, recunoaște că fiecare om are dreptul la „o ordine socială și internațională în care drepturile și libertățile prevăzute de prezenta declarație să poată fi realizate pe deplin”. O astfel de recunoaștere este una dintre ideile pe care U.E. le recunoaște implicit ca fiind piatra de temelie ce trebuie să fie pusă la organizarea și evoluția Uniunii, ca structură supranațională. Numai ordinea și justiția constituțională pot asigura un drept atât de complex, atât la nivel comunitar (unde tratatele îndeplinesc „un rol constituțional”) cât și la nivelul statelor membre (prin constituțiile naționale). În ceea ce privește construcția dreptului comunitar european, trebuie să remarcăm și rolul deosebit de important al constituțiilor naționale, alături de tratate și jurisprudența comunitară. Drepturile omului au, de asemenea, un rol unificator pentru dreptul Uniunii Europene.

¹⁰² Corneliu Bârsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu pe articole*, vol. 1, Ed. C.H. Beck, București, 2005, p. 7

4. SEPARAȚIA PUTERILOR ÎN STAT

Separarea puterilor este în același timp o garanție a împiedicării abuzului de putere, dar și o menținere a organismelor statului și a autorității pe care acestea o au.

Ideea supremației Constituției apare ca o necesitate, rolul legii fundamentale fiind acela de a coordona un întreg sistem juridic, de a asigura menținerea și evoluția statului de drept. Cu toate acestea, supremația face necesară, în primul rând, separarea puterii, iar apoi crearea unui echilibru și a unui control reciproc între puterile create. Putem astfel afirma că principiul separației puterilor este o rezultantă a principiului supremației constituționale. Separarea puterilor nu trebuie înțeleasă ca absolută, principiul analizat neputând fi aplicat în mod mecanic, fapt ce ar putea genera consecințe absurde. Funcția executivă este subordonată creării dreptului, realizată de funcția legislativă. Cu privire la puterea judecătorească, s-a afirmat că ea este mai degrabă o formă de realizare a funcției executive într-un domeniu precis delimitat, cel al pedepsirii crimelor și apărării particularilor¹⁰³. Nu putem fi de acord în totalitate cu această afirmație, întrucât puterea judecătorească asigură în fapt apărarea unor valori esențiale, a ordinii de drept. De altfel, nici nu este permisă vreo imixtiune din partea executivului în ceea ce ține de puterea judecătorească, putere ce îndeplinește un rol specific, bine delimitat în statul de drept. De asemenea, prin puterea judecătorească nu sunt apărați doar particularii, ci orice categorii de persoane, fie că vorbim despre persoane fizice sau persoane juridice (inclusiv statul). Montesquieu (căruia îi datorăm în bună măsură teoria separației puterilor în stat) arăta că, dacă puterea executivă ar fi îmbinată cu cea judecătorească, judecătorul s-ar putea transforma într-un asupritor. În Franța exista încă din 1790 o lege prin care se interzicea tribunalelor să ia, direct sau indirect, parte la exercitarea puterii legislative ori să împiedice executarea decretelor Corpului Legislativ¹⁰⁴.

Linia care separă puterile în stat este însă una stabilă la nivel de principiu, nu în detaliu. În multe sisteme constituționale, este recunoscut atributul Guvernului de a emite hotărâri cu putere de lege, așa cum sunt ordonanțele guvernamentale. Parlamentul, ca organ reprezentativ suprem, este chemat să îndeplinească o varietate de funcții, dintre care cea mai importantă este cea de legiferare. Parlamentul are însă și o funcție de control asupra executivului. Puterea executivă este exercitată prin autoritățile administrative. Activitatea pe care o desfășoară aceste autorități este una de organizare a executării și de executare în concret a legilor. Relațiile, ce se stabilesc între trei entități egale și atât de complexe ale puterii, nu pot în niciun caz să fie simple. Autoritatea legislativă și cea executivă au relații strânse de colaborare, întrucât fiecare dintre ele deține și exercită câte o parte din puterea care în integritatea ei aparține poporului¹⁰⁵.

5. PLURALISMUL POLITIC

Conform art. 8, alin. (1) al Constituției României, „*pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale*”. Pluralismul politic reprezintă competiția liberă dintre grupuri, pentru a influența deciziile luate de către stat.

¹⁰³ Gheorghe Uglean, *op. cit.*, p. 336

¹⁰⁴ François Terré, *op. cit.*, p. 85

¹⁰⁵ Mihai Bădescu, Bogdan Țonea, *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 64

Pluralismul este asigurat nu numai prin partide politice, de o forță relativ egală, astfel încât competiția dintre ele să fie una efectivă, reală, ci și de așa-numitele „grupuri de presiune” sau de asociații. Grupurile de presiune au rolul de a face presiuni asupra autorităților publice în vederea adoptării de către acestea a unor anumite conduite (în plan legislativ, de protecție socială etc.¹⁰⁶). Aceste grupuri, spre deosebire de partide, nu urmăresc cucerirea puterii pentru sine, ci doar să promoveze sau să apere anumite interese comune.

Principiul pluralismului politic se fundamentează pe libertatea de asociere a cetățenilor, precum și pe ideea că nicio persoană nu poate fi constrânsă să facă sau să nu facă parte dintr-un partid anume. Pluralismul politic implică, în mod necesar, și recunoașterea dreptului la vot al cetățenilor inclusiv la nivel constituțional (chiar dacă o recunoaștere mai completă este realizată, în principiu, prin legi speciale), ca drept recunoscut, în condițiile legii, cetățenilor de a-și exprima în mod liber, opțiunea electorală pentru un anumit partid politic sau candidat.

Conform art. 10, pct. 4 al Tratatului privind Uniunea Europeană, „Partidele politice la nivel european contribuie la formarea conștiinței politice europene și la exprimarea voinței cetățenilor Uniunii”. Prevederea este reluată și la art. 12, alin. (2) al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Aceeași Cartă prevede dreptul de a alege și de a fi ales în Parlamentul European (la art. 39) și dreptul de a alege și de a fi ales în cadrul alegerilor locale (la art. 40) [drepturile garantate la art. 39 și 40 din Cartă corespund prevederilor art. 20, alin. (2) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene].

CONCLUZII:

Supremația constituțională este nu numai o caracteristică a „legii fundamentale”, ci și o condiție *sine qua non* a constituționalismului, a existenței și protejării instituțiilor fundamentale ale statului de drept. Supremația constituțională este justificată și prin recunoașterea la nivelul legii fundamentale a drepturilor și libertăților fundamentale. Chiar dacă statul, prin instituțiile sale, trebuie să acționeze într-un mod unitar, concertat, separația puterilor etatice și limitarea, într-o măsură cât mai mare, a imixtiunilor dintre acestea este un principiu fundamental pentru statul democratic. Separația puterilor în stat nu trebuie să se realizeze în mod mecanic. Considerăm însă că separația dintre puterea judecătorească și celelalte puteri trebuie să fie una clară, ce nu poate fi negociată sau supusă bunului plac al unor reprezentanți ai legislativului sau executivului. La fel de necesară considerăm și o mai clară separare, în România, a legislativului de puterea executivă. Considerăm o încălcare a principiului separației puterilor adoptarea unui număr foarte mare de acte normative de către executiv, acesta substituindu-se practic autorității legislative.

¹⁰⁶ Mihai Bădescu, Bogdan Țonea, *op. cit.*, p. 27

BIBLIOGRAFIE:

1. Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura All Beck, București, 2008
2. François Terré, *Introduction générale au droit*, Ed. Dalloz, Paris, 2003
3. Genoveva Vrabie, *Exigențe ale principiului statului de drept și reflectarea lor în activitatea autorităților publice din România post-decembristă*, În *Justiție, stat de drept și cultură juridică*, Ed. Universul Juridic, București, 2011
4. Ioan Muraru, Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Lumina Lex, București, 2001
5. Ioan Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Ed. Actami, București, 1995
6. Mircea Lepădătescu, *Teoria generală a controlului constituționalității legilor*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1974
7. Alexandru F. Măgureanu, *Principiile ramurilor de drept*, Ed. Universul Juridic, București, 2011
8. Gheorghe Uglean, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. Fundației România de Mâine, 2007
9. Corneliu Bârsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu pe articole*, vol. 1, Ed. C.H. Beck, București, 2005
10. Mihai Bădescu, Bogdan Țonea, *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2006